

Scientific Journal Quarterly of Middle East Studies

Vol 29. No 4. Winter 2023

Received date: 2023.04.24

Acceptance date: 2023.06.01

مرکز پژوهش‌های علمی و
مطالعات استراتژیک خاورمیانه

Home page: www.cmess.sinaweb.net

DOR: 20.1001.1.15601986.1401.29.4.7.9

Turkiye's 2023 election, evaluation of two Akparty win and loss scenarios and consequences

Mohammad Ali Dastmali^۱

Abstract

The parliamentary and presidential elections of Türkiye on May 14, 2023 are one of the most sensitive political contests between the parties of this country in recent decades. The Justice and Development Party or AK Party, which has been in power since 2002, is facing rivals while the economic crisis has made the living conditions difficult for tens of millions of Turkish people. Also, criticisms such as ignoring freedom of speech have been raised, and in addition, the foreign policy of Erdogan's team has led to the practical stoppage of Türkiye's membership negotiations in the European Union. Therefore, it is expected that dissatisfaction with the inefficiency of the government's economic policies and criticism of Erdogan's governance style will have a direct effect on the election results. The six important parties of Türkiye, which have a diverse mix of discourses from secular and Kemalist to Islamist and liberal, are trying to gain power by forming an alliance group called "Etalafa Mellat" and they want remove Erdogan and Baghçeli's government. The coalition of the nation has been seriously organizing and campaigning for the past year, and the victory of this trend can transform politics and governance in Türkiye. Meanwhile, in the field of foreign policy, serious changes are expected. This research seeks to examine the most important possible scenarios regarding major changes in Türkiye's domestic and foreign policy in the post-election period.

Keywords: Türkiye, Elections, Akparty, Erdogan, People's Republic Party, Klichdaroglu.

^۱ Freelance Researcher, Tehran, Iran.

مرکز پژوهش‌های علمی و
مطالعات استراتژیک خاورمیانه

فصلنامه علمی مطالعات خاورمیانه

سال ۲۹، شماره ۴، پیاپی (۱۱۰)، زمستان ۱۴۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۱

Home page: www.cmess.sinaweb.net

DOR: ۲۰,۱۰۰۱,۱,۱۵۶۰۱۹۸۶,۱۴۰۱,۲۹,۴,۷,۹

نوع مقاله: پژوهشی

انتخابات ۲۰۲۳ ترکیه، ارزیابی دو سناریوی برد و باخت آکپارتی و پیامدها

محمدعلی دستمالی^۱

چکیده

انتخابات سراسری و ریاست‌جمهوری ترکیه در ۱۴ می سال ۲۰۲۳ میلادی (۲۴ اردیبهشت سال ۱۴۰۲)، یکی از حساس‌ترین رقابت‌های سیاسی بین احزاب این کشور در دهه‌های اخیر است. حزب عدالت و توسعه یا آکپارتی که از سال ۲۰۰۲ میلادی قدرت را در اختیار داشته، در حالی به مصاف رقیب می‌رود که بحران اقتصادی، شرایط را برای زیست ده‌ها میلیون نفر از مردم ترکیه دشوار کرده است. همچنین، انتقاداتی همچون نادیده گرفتن آزادی بیان بالا گرفته و علاوه بر این، سیاست خارجی تیم اردوغان منجر به توقف عملی مذاکرات عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا شده است. لذا انتظار می‌رود که نارضایتی از ناکارآمدی سیاست‌های اقتصادی دولت و انتقاد از شیوه حکمرانی اردوغان، بر نتایج انتخابات اثر مستقیم بگذارد. شش حزب مهم ترکیه که دارای ترکیب گفتمانی متکثری از سکولار و کمالیست گرفته تا اسلام‌گرا و لیبرال هستند، با تشکیل یک گروه هم‌پیمان به نام «ائتلاف ملت»^۳ در صدد رسیدن به قدرت هستند و می‌خواهند اردوغان و دولت باغچلی، دو رهبر «ائتلاف جمهور»^۴ را از صحنه قدرت کنار بزنند. ائتلاف ملت، در یک سال گذشته به‌طور جدی در حال سازماندهی و فعالیت تبلیغاتی بوده و پیروزی این جریان می‌تواند سیاست و حکمرانی در ترکیه را متحول کند. در همین حال، در گستره سیاست خارجی، انتظار تغییرات جدی وجود دارد. این پژوهش به دنبال بررسی مهم‌ترین سناریوهای محتمل در مورد تغییرات عمده در سیاست داخلی و خارجی ترکیه در مقطع پس از انتخابات است.

واژگان کلیدی: ترکیه، انتخابات، آکپارتی، اردوغان، حزب جمهوری خلق، کلیچدار اوغلو.

رقابت دو جریان اصلی در انتخابات ترکیه

برگزاری همزمان بیست و هشتمین دوره انتخابات پارلمانی و سیزدهمین دوره انتخابات ریاست‌جمهوری ترکیه در روز ۱۴ می سال ۲۰۲۳ میلادی، رویدادی است که می‌تواند تعیین‌کننده موج نوینی از تحولات سیاسی در این کشور باشد. بر اساس اعلام رسمی «نهاد عالی انتخابات» ترکیه، از ۲۶ حزبی که لیست نامزدهای انتخاباتی را ارائه کرده‌اند، ۱۳ حزب به‌صورت مستقل و ۱۳ حزب نیز در چهارچوب ائتلاف‌های مختلف رقابت می‌کنند. ۳۶ حزب سیاسی واجد شرایط شرکت در انتخابات پارلمانی هستند که از این تعداد ۲۶ حزب لیست نامزدهای موقت خود را معرفی کرده‌اند. چهار نامزد نهایی انتخابات ریاست‌جمهوری نیز عبارتند از رجب طیب اردوغان از ائتلاف جمهور، کمال کلیچدار اوغلو از ائتلاف ملت، سینان اوغان از ائتلاف اتا و محرم اینجه از حزب مملکت. تعداد ۶۰ میلیون و ۹۰۵ هزار نفر در داخل ترکیه می‌توانند رای دهند. همچنین ۳ میلیون و ۲۸۷ هزار نفر در خارج از کشور واجد شرایط رای دادن هستند. بر اساس اطلاعات مربوط به دوره‌های پیشین انتخابات، معمولاً مشارکت مردم ترکیه در انتخابات، بیش از ۸۰ درصد است. اهمیت آرای ۵ میلیون نفر جوان رای اولی در انتخابات ترکیه، از موضوعات مهمی است که مورد توجه تحلیلگران سیاسی قرار گرفته است (Hurriyet, 2023).

ترکیه به‌عنوان کشوری بازممانده از قلمرو گسترده امپراتوری عثمانی، همواره نقش مهمی در تحولات سیاسی خاورمیانه ایفا کرده است. موقعیت ژئوپولیتیک در بین دو قاره آسیا و اروپا، پس‌زمینه تاریخی، عضویت در پیمان نظامی ناتو و همچنین جایگاه قابل توجه در جهان اسلام و در میان کشورهای ترک زبان، ترکیه را تبدیل به کنشگر فعالی کرده که در بسیاری از تحولات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای آماده ایفای نقش است. این موضوع در دو دهه گذشته و در دوران زمامداری حزب عدالت و توسعه افزایش یافته و گذشته از رشد قابل توجه اقتصادی و قدم نهادن در مسیر توسعه، همواره شاهد یک مشی مداخله-جویانه از جانب سران انکارا در پرونده‌های منطقه‌ای بوده‌ایم که نقطه عطف و فراز نمایان آن، نقش‌افزینی منفی دولت برآمده از حزب عدالت و توسعه در منازعات سوریه و حضور در میادین سیاسی-نظامی در قبرس، شرق مدیترانه، لیبی و مناطق دیگر بود. بنابراین هر تحول سیاسی مهمی که در ترکیه روی دهد، به موازات اهمیت داخلی، از منظر معادلات منطقه‌ای نیز نیازمند تحلیل و ارزیابی است.

این پژوهش به دنبال آن است تا بر این موضوع پرتو بیاندازد که در صورت تحقق هر کدام از دو سناریوی برنده شدن یا بازنده شدن حزب عدالت و توسعه، اصلی‌ترین پیامدهای داخلی و منطقه‌ای چه خواهند بود. به‌عبارتی روشن، مهم‌ترین پرسش در مورد نتایج انتخابات ترکیه، در واقع پرسش در مورد سرنوشت حزب حاکم این کشور است. فهم این موضوع که آیا حزب عدالت و توسعه بر سر قدرت خواهد ماند یا نه، به خودی خود یک موضوع مهم و یک سوال بنیادین درباره پیش‌بینی تحولات سیاسی-اجتماعی سالیان آینده ترکیه و نقش این کشور در معادلات منطقه است. اما از آنجایی که اصلی‌ترین رقیب حزب حاکم ترکیه، دارای یک سابقه و پس‌زمینه طولانی یکصد ساله در عالم سیاست است، بنابراین علاوه بر تحلیل وضعیت حزب حاکم فعلی، شناخت اجمالی اصلی‌ترین جبهه رقیب و سیرورت سیاسی و تاریخی آن اهمیت بسیاری دارد. حزب عدالت و توسعه در تاریخ معاصر ترکیه، تنها حزبی است که از اعمال قانون انتخابات چندحزبی در سال ۱۹۵۰ میلادی به این سو، با یک دوره زمامداری طولانی و بدون گسست ۲۱ ساله، طی مقطعی طولانی در کانون قدرت بر سر پا مانده است. لذا هم پیروزی و هم شکست این حزب، رویداد مهمی تلقی می‌شود و از دیگر سو، رقیب اصلی این حزب، یعنی حزب جمهوری خلق با قدمتی یکصد ساله، به دنبال آن است تا پس از یک وقفه و گسست طولانی، دوباره قدرت را در دست بگیرد.

انتخابات ترکیه، سرنوشت یک جمهوری صد ساله

سال ۲۰۲۳ میلادی، مصادف با یکصدمین سالگرد تاسیس جمهوری ترکیه به دست مصطفی کمال است. در یکصدمین سالگرد تاسیس جمهوری، کشور ترکیه در شرایطی قرار گرفته که قدیمی‌ترین حزب این کشور یعنی حزب جمهوری خلق^۱ پس از یک فراز و نشیب و فترت طولانی، دوباره در صدد کنار زدن اردوغان و بازگشت به صحنه قدرت است. با آنکه حزب مزبور برای مدتی طولانی دچار رکود شده بود، اما در انتخابات شهرداری‌ها در سال ۲۰۱۹ میلادی، در سه حوزه انتخابیه استانبول، انکارا و ادانا، شکست سنگینی بر نامزدهای مورد حمایت اردوغان تحمیل کرد و این پیروزی، تبدیل به پشتوانه‌ای شده تا یک بار دیگر قدیمی‌ترین حزب ترکیه، سودای رسیدن به قدرت را پیدا کند (Şendal, 2020).

برای رسیدن به درکی اجمالی و روشن به اهداف و مشی فکری و سیاسی حزب جمهوری خلق در ترکیه، لازم است پس‌زمینه صدساله سر برآوردن این حزب و مبانی فکری لائیسزم و کمالیسم به‌عنوان دو ستون باورهای حزب مزبور و نقاط افتراق آن با محافظه‌کاران، مورد بررسی قرار بگیرد.

پس از جنگ جهانی نخست و اعلام انحلال نظام خلافتی-سلطنتی عثمانی توسط شخص مصطفی کمال، در ترکیه نظام جدیدی بر سر کار آمد که دست‌کم در آغاز راه، زاویه و اختلافی با دین و ارزش‌های اسلامی نداشت؛ اما به مرور زمان، محدودیت‌های فراوانی بر سر راه فعالیت‌های دینی به وجود آمد و علاوه بر مساجد، کلاس‌های قرآن، روحانیون، تکایا و مراکز طریقتی نیز، با ممنوعیت‌ها و موانع جدی روبه‌رو شدند و این یکی از جلوه‌های سیاسی و اجتماعی مهم دولت مبتنی بر نظام تک‌حزبی و سران حزب جمهوری خلق بود (Altıntaş, E. 2012).

حزب جمهوری خلق در یک دوران طولانی ۲۷ ساله، بر اساس مقتضیات نظام تک‌حزبی، با رویکردی تمامیت‌خواهانه کشور را اداره کرد و مصطفی کمال پاشا (که بعدها لقب اتاترک را برای خود برگزید) ژنرال سابق ارتش عثمانی تا زمان مرگ (۱۹۹۸ میلادی) رئیس‌جمهور بود و پست نخست‌وزیری در اختیار هم‌قطار او عصمت پاشا یا ژنرال عصمت اینونو بود. علاوه بر این دو مقام اصلی، اغلب وزرا و مسئولین بلندپایه دیگر همچون مارشال فوزی، کاظم کارا بکر و دیگران، همگی از ژنرال‌ها یا پاشاهای سابق سپاه عثمانی بودند. بنابراین، جمهوری ترکیه و حزب نخست آن یعنی حزب جمهوری خلق، یک خاستگاه میلیتاریستی داشته و طی مدتی طولانی، کشور را با مشی تمامیت‌خواهانه و تکرانه اداره کرده است.

عصمت اینونو که به‌عنوان نخست‌وزیر، مذاکره‌کننده ارشد و نماینده ترکیه در مذاکرات لوزان و اصلی‌ترین کادر سیاسی همراه اتاترک شناخته می‌شود، با تزریق اندیشه‌های ملی‌گرایی، کمالیستی و لائستی متأثر از نازیسم آلمانی به جامعه و بدنه سیاسی ترکیه، بیش از پیش اتاترک را تشویق به برجسته‌کردن هویت ترکی نمود و حزب جمهوری خلق را به اصلی‌ترین کانون سیاسی مُبلّغ ملی‌گرایی کمالیستی و مخالفت با عقاید دینی تبدیل کرد. اقدامات عجیبی همچون ترجمه اذان به زبان ترکی، ابداع شعارهای نژادپرستانه همچون «یک ترک با دنیا برابر است»^۲ و «چه خوشبخت است آنکه می‌گوید ترک هستم»^۳ برای مدتی طولانی، اسلام‌گرایان را از صحنه قدرت بیرون راند و این اصلی‌ترین نقطه افتراق بین کمالیست‌ها و محافظه‌کاران است (Yurdakul, 2012).

حزب جمهوری خلق، بعدها و به دنبال تحولات داخلی و خارجی که پس از جنگ جهانی دوم روی داد، در جریان تصویب قانون فعالیت چندحزبی، قدرت را به جریان عدنان مندرس واگذار کرد و در آخرین دهه قرن بیستم و در دوران بلنت اجویت نیز، به زحمت توانست با برجسته‌کردن تمایلات چپ‌گرایانه، برای مدتی محدود و در یک دولت ائتلافی، بر سر

^۱ Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

^۲ Bir Türk Dünyaya Bedeldir

^۳ Ne mutlu Türk'üm diyene

قدرت بماند. بنابراین، در صورت قدرت گرفتن این حزب در ترکیه، عملاً شاهد احیای مجدد قدرت یک جریان لائستی-کمالیستی در ترکیه پس از یک گسست ۷۳ ساله خواهیم بود.

در جبهه مقابل حزب جمهوری خلق، مهم‌ترین کنشگر در صحنه سیاسی ترکیه، حزب عدالت و توسعه است که به‌عنوان یک حزب قدرتمند با میراث سیاسی برآمده و منشعب‌شده از احزاب اسلامی تأسیس شده به دست نجم‌الدین اربکان سیاستمدار محافظه‌کار ترکیه، بر تحولات دو دهه اخیر اثر گذاشته است. حزب عدالت و توسعه در انتخابات سال ۲۰۰۲ میلادی، توانست به تنهایی ۳۶۳ کرسی از مجموع ۵۵۰ کرسی پارلمان ترکیه را در اختیار بگیرد (در دوره‌های اخیر، تعداد کرسی‌های پارلمان ترکیه به ۶۰۰ عدد تغییر کرده است). به باور کارشناسان، شرایط پس از بحران اقتصادی آن دوران، نقش مهمی در قدرت گرفتن حزب عدالت و توسعه داشته و طرح شعارهای جذاب اقتصادی همچون مبارزه با فقر و تلاش برای اجرای عدالت، مبارزه با فساد مالی و قدم نهادن در مسیر توسعه اقتصادی، در پیروزی محافظه‌کاران در انتخابات سال ۲۰۰۲ تاثیر به‌سزایی داشته است (Kapusizoğlu, 2011).

فعالیت موفق و همزمان در دو گستره توسعه اقتصادی و توسعه سیاست خارجی و تأکید بر مفاهیم برجسته‌ای همچون عدالت، حقوق بشر، آزادی مطبوعات و پرهیز از تبعیض و رانت‌خواری، حزب عدالت و توسعه را در تاریخ معاصر ترکیه به یک حزب قدرتمند بدل کرد و این حزب عملاً تبدیل به یک جریان سیاسی و اجتماعی شد. با این حال، تحولات چند سال گذشته، نشان‌دهنده فرا رسیدن دوران افول و کاهش محبوبیت اجتماعی حزب مزبور است.

اکیپارتی یا حزب عدالت و توسعه، در دهه نخست زمامداری خود، به موازات تلاش در مسیر توسعه اقتصادی و فقرزدایی در داخل، در عرصه سیاست خارجی نیز گام‌های مهمی برداشت و تلاش برای توسعه روابط مبتنی بر تجارت خارجی و همچنین قدم نهادن در مسیر عضویت در اتحادیه اروپا، از مهم‌ترین عوامل موفقیت این حزب بود (Karakaya, 2023). به باور بسیاری از ناظران سیاسی ترکیه، حزب عدالت و توسعه، در دومین دهه زمامداری، در یک مسیر تدریجی رفته رفته از شعارها و آرمان‌های اولیه فاصله گرفته و به‌ویژه پس از تبدیل نظام سیاسی و اجرایی ترکیه از پارلمانی به ریاستی در انتخابات سال ۲۰۱۸ میلادی و افزایش اختیارات اردوغان در مقام رئیس‌جمهور، حزب حاکم قدم در مسیر افول نهاد. طاهاک یول از متخصصین حوزه حقوق و تاریخ اقتصاد که کتاب‌های مهمی درباره تاریخ جمهوری ترکیه، پایمال شدن اصل تفکیک قوا در سه سال اخیر و از میان رفتن استقلال بانک مرکزی در سالیان ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۳ میلادی دارد، در بیان انتقادات خود علیه حزب عدالت و توسعه، نقش اقتصاد و رفتارهای تمامیت‌خواهانه اردوغان را چنین مورد ارزیابی قرار می‌دهد: «بر اساس گزارش سال ۲۰۲۰ مجمع جهانی اقتصاد، ترکیه با ۶۷٫۱ امتیاز در رتبه‌بندی زیرساخت‌ها در جایگاه خوبی قرار گرفت. اندونزی با امتیاز ۶۲٫۷ پشت سر ما بود ولی از نظر کیفیت نهادها و مؤسسات، امتیاز ترکیه به ۴۷٫۷ کاهش یافت. دولت فعلی، ترکیه را از سرانه درآمد ۱۲ هزار دلار به ازای هر نفر به سطح ۹ هزار دلار کاهش داد. نه در سخنرانی‌های اردوغان و نه در دو بیانیه انتخاباتی او هیچ نشانه‌ای از اصلاحات نهادی دیده نمی‌شود. حتی کوچکترین اشاره‌ای به ایجاد تغییرات در جهت تفکیک قوا و بازگشت قدرت به نهادهای رسمی در سیستم اجرایی وجود ندارد» (Akyol, 2023).

یکی دیگر از انتقادات مهم در مورد اکیپارتی یا حزب حاکم ترکیه، چرخش‌های ناگهانی در مسیر سیاست خارجی و بازگشت از استراتژی احمد داوودوğlu موسوم به «سیاست تنش صفری با همسایگان» و ورود در مسیر مداخله‌گرایی است. دولت برآمده از حزب عدالت و توسعه در ده سال اخیر، در بسیاری از پرونده‌های منطقه‌ای در خاورمیانه، شمال آفریقا و آسیای میانه و قفقاز، در صدد نفوذ و مداخله برآمده و همزمان، خود را به روسیه و چین نزدیک کرده و تا حد قابل توجهی از امریکا و اروپا فاصله گرفته است. مذاکرات عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا متوقف شده و تهدید مداوم اردوغان در خصوص گشودن مرزها و احتمال ورود چهار میلیون اواره سوری مقیم ترکیه به کشورهای عضو اتحادیه، موجب بی‌اعتمادی شده و

در همین حال، پافشاری دولت اردوغان بر لزوم تجزیه جزیره قبرس و به رسمیت شناختن ساختاری به نام «جمهوری ترک قبرس شمالی»^۱ و قدرت‌نمایی نظامی در شرق مدیترانه، بر روابط ترکیه با یونان، قبرس و اتحادیه اثر منفی گذاشته است. همچنین نزدیک شدن ترکیه به روسیه و خرید سامانه دفاعی موشکی اس ۴۰۰ از مسکو، موجب آن شد که ترکیه از گروه مشترک سازندگان و خریداران جنگنده مدرن اف ۳۵ بیرون انداخته شود و روابط ترکیه با امریکا و ناتو نیز به سردی گرایید. این در حالی است که مخالفین اردوغان با تمام این تصمیمات مخالفند و وعده داده‌اند که در صورت رسیدن به قدرت، تمام این روندها را تغییر دهند. به همین خاطر، به قدرت رسیدن ائتلاف ملت، چرخشی جدی در سیاست خارجی ترکیه پدید خواهد آورد.

حمایت تمام قد حزب عدالت و توسعه از گفتمان گروه‌های سیاسی مرتبط با اخوان المسلمین در مصر، تونس، فلسطین، لیبی، سوریه، عراق و مناطق دیگر و همراهی با قطر در این مسیر، ترکیه را به یک کنشگر مهم در تحولات منطقه تبدیل کرد. اما در صورت شکست حزب عدالت و توسعه، این معادله به هم می‌ریزد و از معارضین سوری گرفته تا بخش مهمی از فعالان سیاسی در کشورهای افریقایی و عربی، حمایت مورد نیاز خود را از دست خواهند داد. این موضوع، نه تنها یک تحول در حوزه سیاست خارجی است بلکه در داخل ترکیه نیز، زمینه هموار می‌شود که عملاً شاهد یک تحول گفتمانی باشیم و دولت اتی، نه یک گفتمان غالب سکولار، بلکه جریانی هیبردی از لائیسزم، کمالیسم، ملی‌گرایی، لیبرالیسم و اسلام-گرایی باشد.

با آنکه تصمیمات و رفتارهای میلیتاریستی و مداخله‌جویانه دولت اردوغان در ده سال گذشته مورد حمایت محافظه‌کاران و ملی‌گرایان قرار گرفته، اما ناکارآمدی سیاست اقتصادی، موجب شده که بخش قابل توجهی از این دو قشر جامعه ترکیه از اردوغان و حزب عدالت و توسعه روی‌گردان شوند و بر اساس نظرسنجی‌های چند موسسه معتبر، احتمال پیروزی رقیب برجسته‌تر شود (Tr.Euronews, 2023).

منتقدین اردوغان، در ذکر مهم‌ترین خطاها و اشتباهات راهبردی حزب عدالت و توسعه به این موارد اشاره می‌کنند:

- **فصله گرفتن از عدالت و رانت‌خواری و سایه انداختن مناسبات خانوادگی بر ساختار حزب عدالت و توسعه و کنار نهادن اصل شایسته‌سالاری در انتصابات مهم و حساس:** نمونه‌ها و مصادیق این خطا بسیارند اما برجسته‌ترین آن‌ها عبارتند از سپردن سکان اقتصاد ترکیه به برات البایراک داماد اردوغان و از دست رفتن ۱۲۸ میلیارد دلار از منابع ارزی بانک مرکزی ترکیه بر اساس تصمیمات غلط داماد رئیس‌جمهور در کنترل قیمت دلار، عضویت حمزه یرلی کایا کشتی‌گیر حامی اردوغان در هیات‌مدیره یکی از مهم‌ترین بانک‌های ترکیه، عضویت یکی از رفقای اردوغان به نام عبدالقادر اکسو در هیات‌مدیره یکی دیگر از بانک‌های بزرگ ترکیه بدون داشتن تجربه کار اقتصادی و بانکی، سپردن ده‌ها پروژه عمرانی چند میلیارد دلاری به سرمایه‌داران حامی اردوغان موسوم به دار و دسته پنج نفره (شامل چنگیز، کالیونجو، اوزدمیر، کول اوغلو، چبی).
- **بی‌توجهی به اعتبار علمی و کارشناسی نهادها و مداخله در جزئی‌ترین مسائل و تصمیمات دستگاه‌ها:** از نمونه‌های برجسته این رفتار می‌توان به انتصابات گسترده افراد فاقد تجربه و سابقه دیپلماتیک به‌عنوان سفیر و کنسول به دستور مستقیم شخص اردوغان، عزل و نصب مکرر چندین رئیس بانک مرکزی و اعمال نظر اردوغان در تعیین سود سپرده‌های بانکی اشاره کرد.

- **فقدان نظارت بر اقدامات رئیس‌جمهور و از دست رفتن اصل تفکیک قوا:** به باور تحلیلگران، از سال ۲۰۱۶ میلادی و کودتای نافرجام به این سو، با اخراج صدها قاضی و دادستان از محاکم حقوقی ترکیه به جرم ارتباط با شبکه فتح‌الله گولن و انتساب وکلای مدافع هوادار حزب عدالت و توسعه به‌عنوان قاضی، وزارت دادگستری و کل ساختار دستگاه قضا، به حیاط‌خلوت دولت تبدیل شده و پارلمان نیز کارایی خود را از دست داده و هیچ ابزاری برای نظارت بر رئیس‌جمهور وجود ندارد.
- **کنار نهادن عدالت و ساده‌زیستی:** ساخت مجموعه عظیم کاخ ریاست‌جمهوری بش‌تپه در انکارا با بیش از یک هزار اتاق و تالارهای مجلل و صرف بودجه‌های هنگفت برای اسکادران هوایی و کاروان‌های خودروهای گرانقیمت تحت اختیار رئیس‌جمهور و زیست تجمل‌گرایانه اغلب مقامات برجسته دولت و حزب حاکم، به‌عنوان مصادیق این انتقاد شناخته می‌شوند.
- **بی‌توجهی به ساختارهای دموکراتیک و مشورتی داخل حزبی:** حضور افراد برجسته‌ای همچون عبدالله گل، عبداللطیف شنر، بلنت ارنج، علی باباجان و بسیاری دیگر از تکنوکرات‌ها و سیاستمداران برجسته در هسته اولیه حزب عدالت و توسعه، راه را بر تصمیمات تکررانه می‌بست. اما در چند سال گذشته، حزب مزبور در وادی تصمیمات تمامیت‌خواهانه رهبر حزب افتاده و افرادی که با خواست رهبر در تضاد و اختلاف بوده‌اند، یکی یکی از حزب کنار نهاده شده‌اند.
- **بی‌اعتنایی به استیلای حقوق و محدودیت آزادی بیان:** خروج ترکیه از پیمان استانبول به‌عنوان یک سند مهم بین‌المللی مرتبط با حقوق زنان و کودکان، اعمال فشار بر مطبوعات و رسانه‌های مستقل، طرح شکایت از ده‌ها هزار شهروند و کاربر شبکه‌های اجتماعی به اتهام توهین به رئیس‌جمهور و بسته شدن فضای رسانه‌های رسمی به روی منتقدین حزب حاکم، از مصادیق روشن دور شدن حزب عدالت توسعه از حقوق و آزادی بیان است.
- **سیاست خارجی ماجراجویانه:** اتکای صرف به افزایش قدرت نظامی ترکیه برای پیروزی در سیاست خارجی بدون توجه به معیشت مردم، عدم موازنه در قبال غرب و شرق، پیامدهای سنگین تصمیمات اردوغان در مورد مصر و سوریه، توقف روند عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا و فراری دادن سرمایه‌گذاران خارجی از بازار ترکیه به خاطر سیاست خارجی ستیزه‌جویانه از انتقادات مطرح شده علیه حزب عدالت و توسعه در سالیان گذشته است. با توجه به موارد بالا و از دست رفتن ارزش لیره ترکیه در برابر دلار آمریکا و گذر تورم از مرز ۸۵ درصد، شرایطی پدید آمده که نشان می‌دهد ادامه وضعیت موجود برای بسیاری از مردم ترکیه ممکن نیست و بروز یک تحول سیاسی بنیادین در این کشور، اجتناب‌ناپذیر است. در صورت شکست حزب عدالت و توسعه در انتخابات ۲۰۲۳ میلادی، انتظار می‌رود تحولات مهمی روی دهد. اما در صورتی که با امنیتی‌سازی فضای سیاسی-اجتماعی، زمینه پیروزی مجدد اردوغان فراهم شود، ائتلاف اردوغان-باغچلی، در یک مقطع زمانی پنج ساله، شرایطی پدید می‌آورند که فضا به سوی تصلب و یکدست شدن کامل برود و ائتلاف مخالفین، نتواند اثرگذاری خاصی بر تحولات کشور داشته باشند.

نتیجه

در پایان باید گفت، با توجه به روند کنونی تحولات و نتایج نظرسنجی‌های میدانی، شکست رجب طیب اردوغان و حزب عدالت و توسعه در انتخابات ۲۴ اردیبهشت، به‌عنوان محتمل‌ترین سناریو و پیش‌بینی غالب اکثر تحلیلگران و ناظران سیاسی ترکیه مطرح شده است. با این حال، با توجه به پویایی و سیالیت مداوم تحولات سیاسی و اجتماعی ترکیه و غیر قابل

پیش‌بینی بودن نسبی روند تغییرات در این کشور، لازم است برای احتمال تحقق هر دو سناریوی برد و باخت اکیپارتی، این رویداد از منظر منافع و مصالح ایران، بررسی شود.

برآمدن یک دولت نوین و انتقال قدرت از حزب عدالت و توسعه به ائتلاف مخالفین اردوغان، به خودی خود، تحول سیاسی مهمی است که اثرگذاری آن بر روابط انکارا-تهران و همچنین تاثیر این موضوع بر روند رقابت تاریخی و دور و دراز ایران-ترکیه، اهمیت شایان توجهی دارد. در همین حال، احتمال ابقای حزب اکیپارتی و شکست ائتلاف گسترده مخالفین اردوغان، نقطه عطف مهمی در تداوم و تثبیت بیشتر قدرت بر اساس مشی تمامیت‌خواهانه کنونی خواهد بود و هر دو سناریو از جهات مختلف، نیازمند تحلیل و ارزیابی دقیق است.

ممکن است تحلیل غالب کارشناسان و نهادهای مرتبط با سیاست خارجی در ایران، چنین باشد که افول و کنار رفتن یک حزب اسلام‌گرا و قدرت گرفتن مجموعه‌ای از احزاب ترکیه با محوریت سیاست خارجی متمایل به غرب و سکولاریسم، به ضرر جمهوری اسلامی ایران خواهد بود. یکی از دلایل طرح این فرضیه، این است که کمال کلیچدار اوغلو، اصلی‌ترین رقیب اردوغان که به‌عنوان رهبر حزب جمهوری خلق و نامزد ائتلاف شش حزب به میدان آمده، مهم‌ترین چهره سیاسی نماینده جریان سکولاریسم و لائیسزم در ترکیه است و در نتیجه، قدرت گرفتن او به معنی کنار نهادن اسلام‌گرایان و تضعیف آنان خواهد بود. اما چنین تحلیلی، دو ردیه و نقیضه مهم دارد: نخست این که کلیچدار اوغلو، برای رسیدن به پیروزی، ناچار شده با پنج حزب دیگر متحد شود که اتفاقاً هیچ‌یک از آنان با نگرش و رویکرد دینی و اسلامی، فاصله معناداری ندارد. نکته دوم این است که کلیچدار اوغلو، بارها در سخنرانی‌های رسمی خود، به خاطر کارنامه سیاه حزب خود در اذیت و آزار اسلام‌گرایان در دهه‌های گذشته، از دین‌باوران و محافظه‌کاران ترکیه حلالیت طلبیده و عذرخواهی کرده است. در نتیجه قدرت گرفتن او، به معنی ظهور یک رئیس‌جمهور سکولار و ضد دین در ترکیه نیست.

موضوع مهم دیگری که در مورد نگرش حزب عدالت و توسعه به جمهوری اسلامی ایران اهمیت دارد، این است که این حزب و دولت‌های برآمده از آن در بیست سال اخیر، نه تنها نگرش مثبتی به توسعه روابط سیاسی و امنیتی با جمهوری اسلامی ایران نداشته‌اند، بلکه به انحای مختلف در پرونده‌هایی همچون سوریه، عراق و مسائل منطقه‌ای دیگر، دردرسهایی برای ایران ایجاد کرده و نقش مهمی در تحریک جمهوری اذربایجان علیه جمهوری اسلامی ایران داشته و دارد. چرخش‌های سینوسی و ناگهانی در سیاست خارجی ترکیه با محوریت نقش اردوغان، باعث شده که پروژه‌های دیپلماتیکی همچون «روند مذاکرات استانه»، عملاً به نتیجه مطلوب نرسد. تیم اردوغان، به جای آنکه اختلافات و تنش‌های سیاسی با ایران را در بستر قانونی و نهادی دنبال کنند و مشکلات را از طریق مجاری مرسوم دستگاه دیپلماسی پیگیری کنند، بخشی از رقابت و بازی را به سرویس اطلاعاتی سپرد و در سال ۲۰۲۲ میلادی، تنش‌هایی بین مامورین امنیتی ایران و ترکیه در استانبول و مناطق دیگر روی داد که در نوع خود کم‌سابقه بود.

یکی دیگر از موضوعات مرتبط با روابط تهران-انکارا، مسئله تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی است. پیداست که بخشی از همکاری‌های سیاسی و اقتصادی ترکیه با جمهوری اسلامی ایران برای دور زدن تحریم‌های امریکا قابل انکار نیست. اما واقعیت این است که با تهدیدات مکرر وزارت خزانه‌داری امریکا علیه ترکیه در سالین ۲۰۲۱، ۲۰۲۲ میلادی، همکاری‌ها، به‌طور مداوم محدود و محدودتر شده‌اند. بنابراین عملاً نمی‌توان به طرح چنین موضوعی پرداخت که دولت اتی ترکیه، در هموارسازی گذر از تحریم، تا چه اندازه می‌تواند نقش داشته باشد.

در بررسی آخرین وضعیت و کیفیت روابط تهران و انکارا، می‌توان به موضوع مهمی به نام کیش شخصیتی اردوغان و مسئله تفوق خواسته‌ها و گرایش‌های شخص، بر نقش و سنت روابط همسایگی اشاره کرد. به گواه نظر اغلب تحلیلگران و ناظران سیاسی در ترکیه، از سال ۲۰۱۸ میلادی و تبدیل نظام سیاسی-اجرایی ترکیه از پارلمانی به ریاستی، اردوغان رفته رفته به

اثرگذاری «نهادهای و دستگاه‌های رسمی» پایان داده و به‌عنوان مثال، دستگاه دیپلماسی یا وزارت امور خارجه ترکیه، در مواضع خود در خصوص ایران، استقلال‌چندانی نداشته و رسانه‌ها و اتاق فکرهای تابع و تحت امر اردوغان، نیرومندتر از وزارت امور خارجه عمل کرده‌اند. بنابراین در صورت پایان دوران زمامداری اردوغان و حزب عدالت و توسعه و قدرت گرفتن مخالفین، یک بار دیگر سیاست داخلی و خارجی ترکیه در بستر «نهادی» و رسمی پیش خواهد رفت و نه تنها ایران، بلکه دیگر کشورهای منطقه، برای اتخاذ مواضع و انتخاب نقشه راه خود درباره ترکیه، هراس چندانی از صفت «غیرقابل پیش‌بینی بودن» ترکیه نخواهند داشت.

فهرست منابع

منابع غیرفارسی

- ۱- Akyol, Taha. Erdoğan çözer mi? Karar gazetesi: <https://www.karar.com/yazarlar/taha-akyol/erdogan-cozer-mi-1596168>
- ۲- Altıntaş, E. (2012). İsmail Kara, Cumhuriyet Türkiye'si'nde Bir Mesele Olarak İslam, 4. baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010, 386 s. İnsan ve Toplum, Sekülerizm, 231-236. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/insanvetoplum/issue/69996/1121468>
- ۳- Hurriyet, Seçimlerde ilk kez oy kullanacak kişi sayısı. Ulaşılr: <https://www.hurriyet.com.tr/bilgi/galeri-secimlerde-kac-kisi-oy-kullanacak-14-mayista-ilk-kez-oy-kullanacak-secmen-sayisi-ysk-tarafindan-aciklandi-42252987/3>
- ۴- Kapusızoglu, M. (2011). Ekonomik kriz, 2002 Seçimleri ve Seçmen tercihi. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3 (2), 121-131. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sobiadsbd/issue/11352/135654>
- ۵- Karakaya, D. & Er, M. (2023). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 Genel Seçimlerindeki AB Söylemi: Dilbilimsel Söylem Analizi. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 40 (1), 0-0. DOI: 10.32600/huefd.1124120
- ۶- tr.euronews.com/2023/04/19/2023-cumhurbaskanligi-secimi-son-anket-sonuclari-erdogan-ve-kilicdaroglunun-oy-orani-kac
- ۷- Şendal, Tunay. "CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol". Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi / 4 (September 2020): 293-296. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4026135>
- ۸- Yurdakul, N. B., Bakan, S., Dinçer, M. K., Özdemir, H. & Bat, M. (2012). Sosyal politika açısından CHP ile AKP'nin karşılaştırılması. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 3 (1), 22-50. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ayd/issue/3327/46163>